

İNGİLİZCE'DEN TÜRKÇE'YE ÇEVİRİ'DE PRATİK UYGULAMALAR

Sedat TÖREL, Y. Lis.

GİRİŞ :

İngilizce'den Türkçe'ye klâsik bir şekilde, sistemsiz veya serbest çeviri yaparken, çevirmenin karşılaştığı çeşitli zorluklar arasında İngilizce metin veya literatürde sıklıkla kullanılan birkaç yapısal özellik dikkati çekmektedir. Bu durumların ortaya çıkardığı anlam-sapmaları veya kapalı-anlamlar ise, çevirmenin İngilizce'den Türkçe'ye metin anlamından başka şeyler çıkarmasına, düzgün kompozisyon içinde yanlış bilgi akımına yol açmaktadır. Sosyoloji alanında bir kitaptan "President Kitchener"i "Kiler Şefi" olarak tercüme edenler bu tanımlamanın çok ötesinde kalmakla beraber, düzgün ifade edilen yanlışlıklar aslında öğrenim düzeyinde veya uzmanlaşma yolunda olanları yanlış yöne itmekte ve bunun sonucu olarak da temel bozukluklar ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle ne söylendiğini ne de söylediğimizi anlamama ile karşı karşıya kalmaktayız. Hele bunlara yabancı dil biliyor kanısı ile sözlükten sözcük karşılıklarını aktarma yoluna gidenleri de katarsak, sorun kendiliğinden ortaya çıkar. Burada bu sorunların çözülmesi yönünde bazı pratik uygulamaları ele alacağız.

Literatür ve Yazı Stili

Bilimsel, teknik veya sosyal bilimsel literatür örneklerini incelediğimiz zaman, İngilizce'de yazı stili çok kez kapalı olduğunu ve bazı sözcüklerin belirtilmesiz anlam-kazandırıcı olduğunu saptamak kolaydır. Ders veya okul kitaplarında daha kolay ve açık bir stile karşın dergilerdeki yazı şeklinin girift ve güç-anlaşılar olduğunu tecrübe ile her çevirmen bilmektedir. Çok kez böyle bir üslûb konuyla ilgili bir sorumluluk almamak, böyle bir sorumluluktan kaçınma gibi eğilimleri veya konuyu yazarın tam olarak bilmediğini gösterir. Ancak makale başlıkları ile fotoğraf altları bu tür bir değerlendirmenin dışında tutulmalıdır. Öyleyse daha kısa bir metin yazma sözkonusu olduğunda, aynı kuralları tersine işletmek olanağı vardır.

Burada konumuzu daha iyi aydınlatmak amacıyla tıp literatüründen açık ve kapalı stilde yazılmış, aynı anlama gelen fakat yanıltıcı özellik veya tehlike gösterebilecek bir cümle iki türlü yazılışını alalım.

Birinci Şekil : Açık İfade

The patient who was operated was discharged from the hospital which was closed down for financial reasons.

İkinci Şekil : Kapalı İfade

The patient operated was discharged from the hospital closed down for financial reasons.

Her iki cümle de çevirisi aynı olup aşağıdaki gibi tercüme yapılabilir :

Ameliyat olan (geçiren) hasta, parasal (malî) nedenlerle kapatılan hastaneden taburcu edildi.

Gördüğümüz gibi (**who was operated**) sadece (**operated**), (**which was closed down**) ise (**closed down**) olarak yazılabilmektedir. Kuşkusuz bu ve buna benzer yapısal özellikleri dilbilim kuralları uyarınca açıklamak ve uygulamak olanağı vardır. Ama biz burada daha pratik bir eğilim ve uygulama ile çözüm arayıp, çeviri yaparken sıkışanları daha rahat bir uygulamaya yöneltmeye çalışacağız.

İsim'den Sonra P.P.

Çeviri için ele aldığımız İngilizce bir metinde **isim** veya **zamir'den sonra fiil'in 3. şekli (past participle - P.P.)** gelirse, ne gibi bir durumla karşı karşıyayız ?

İsim veya zamirden sonra Past Participle'in gelmesi aşağıdaki dilbilimsel gerçekleri ortaya koyar :

1. Edilgen (Passive) bir yapı özelliği vardır.
2. İlgili zamiri (relative pronoun) ile birlikte yardımcı fiil ortadan kaldırılmıştır. Yazılmıştır.

3. Her dilbilim zamanı ile uyuşum ve anlaşma sağlanılmıştır.
4. İfade kaypaktır.
5. Stili akıcıdır.

Bu söylediklerimizi bir örnekle açıklamak yerinde olur :

ÖRNEK I : *İsimden Sonra P.P.*

The book (isim)		written will sell very much. (p.p.)
... which	→	is written...
... which		is being written...
... which		was written...
... which		will be written...
... which		has been written... v.b.

Gözlemler

- (a) Orijinal cümle'de sadece **written** vardır. İlgili zamiri ve yardımcı fiiller gitmiştir. Yazılmıştır.
- (b) Edilgendir.
- (c) Dilbilimsel açıdan her zamanla uyuşum halindedir.
- (d) Anlam kaypaktır. Yazar zaman anlayışını okura bırakmıştır.
- (e) Stil akıcıdır.

Başka bir deyişle bu cümleyi çevirirken, "Yazılan kitap çok satılacaktır / satış yapacaktır" derken, bunun (yazılan, yazılmakta olan veya yazılmış bulunan v.b.) gibi nüans gösterdiğini de görmek mümkündür. Bu da yukarıda sözünü ettiğimiz bütün hususları doğrulamaktadır. Kuşkusuz İngilizce kompozisyonda bu avantajlardan yararlanma yolu da açıktır. Yani, kesinlikle bilinmeyen, zamanı belli olmayan veya fiil çekimini karıştıranlar, bu uygulamadan yarar ve doğruluk sağlayabilirler.

İsimden Sonra PR.P.

İngilizce literatürde bir **isim** veya **zamirden** sonra çok kez (**present participle**) yani **fiil'in (ing)li şekliyle** karşılaşmak olağandır. Bu durumda çevirmen neleri not etmeli ve çeviriye nasıl yansımalıdır ?

İsim veya zamirden sonra **Present Participle** geldiği takdirde, bu durum aşağıda sıralanan dilbilimsel gerçekleri meydana çıkarmaktadır :

1. Etken (active) bir yapı özelliği vardır.
2. İlgili zamiri (relative pronoun) kaldırılmış ve fiil çekimine tek bir norm verilmiştir. Eylem her zaman için aynı yazılmaktadır.

3. Her dilbilim zamanı ile uyuşum ve anlaşma sağlanılmıştır.
4. İfade kaypaktır. Yazar zaman anlayışını okura bırakmıştır.
5. Stil akıcıdır.

Yine yazdıklarımızı kesin bir örnekle açıklamakta fayda vardır :

ÖRNEK II : *İsimden Sonra PR.P.*

The boy (isim)		selling newspapers is here. (pr.p.)
... who	→	sells...
... who		is selling...
... who		sold...
... who		was selling...
... who		will sell...
... who		has sold... v.b.

Gözlemler

- (a) Orijinal cümle'de sadece **selling** vardır. İlgili zamiri gitmiştir ve çeşitli çekimler tek norm olan **selling** ile ifade edilmektedir.
- (b) Etkendir.
- (c) Dilbilimsel açıdan her zamanla uyuşum halindedir.
- (d) Anlam kaypaktır.
- (e) Stili akıcıdır.

Bu cümleyi Türkçe'ye çevirirken "**Gazete satan çocuk buradadır**" olarak tercüme ederiz. Kısaca, çocuğun "**halen sattığı, dün sattığı, satmış olduğu veya satacağı**" eylemleri bir potada eritilmektedir. İngilizce kompozisyonda bu uygulama ile de bir önceki örnekte olduğu gibi aynı avantaj ve yazarlar sağlanabilir.

İsimden Önce P.P. ve PR.P.

İngilizce metinlerde (past participle) ve (present participle)ın her zaman isimden sonra gelmesi kuşkusuz beklenilemez. Tabii böyle bir kural yoktur. Pekâla (**Present participle**) ve (**Past participle**) bir **isimden ÖNCE** de gelebilir.

(**Past Participle**) veya (**Present Participle**) **isimden önce** gelirse böyle bir durum neyi gösterir ? Uygulama nasıl yapılmalıdır ?

Kısaca hemen belirtmekte fayda vardır ki gerek (past participle) gerekse (present participle)ın isimden önce gelmesi bu sözcüğün **SIFAT** olduğunu belirtir. Her iki durumdan da örnek vererek konuyu aydınlatalım :

(Devamı 48. Sahifede)

ÖRNEK III : *İsmiden Önce P.P. ve PR.P.*

1. The **broken** (p.p.) chair will be repaired. (isim)
2. The **crying** (pr.p.) baby is hungry. (isim)

Bu iki cümlelin çevirisi aşağıdadır :

1. Kırık iskemle onarılacaktır (tamir edilecektir).
2. Ağlayan çocuk açtır (acıkmıştır).

Pratik Uygulama İçin Birkaç Örnek

Şimdi yukarıdaki verilerin ışığı altında birkaç örnek alalım :

1. **The man eating fish....**
2. **The man-eating fish....**
3. **The doctor treated treated treated patients.**

İlk iki örneği açıklamak kolay olmalıdır. Birincisi şöyle çevrilir :

— Balık yiyen adam....

İkinci örneğe dikkatle baktığımız zaman, bunun birincide olduğu gibi isimden sonra gelen bir (pr.p.) durumu olmadığı görülür. Birinci'de (**eating**), (**man**)'dan **sonra** geliyordu. Halbuki ikinci örnek'te (**man-eating**) yani (pr.p. durumu) isim olan (**fish**)'den **önce** gelmektedir. Öyleyse bunun çevirisi şöyle olmalıdır :

— İnsan (adam) yiyen balık....

Görüyorsunuz ki bu pratik uygulamalarla oldukça büyük yanlışlıklar önlenebilmekte ve çevirmen rahatlığa kavuşturulmaktadır.

Son olarak da üçüncü örneği ele alalım. Bu cümlede üç kez "**treated**" kullanılması bir rastlantı veya yanlışlık değildir. Bu cümlelin çevirisi ise, aşağıdaki anlamları **vermemektedir** :

Doktor hastaları tedavi etti, etti, etti.

- (a) Bıktı artık !
(b) Idealist olduğu için bıkmadı, daha da hastaya bakabilir ! (Edebî stil)

Cümleyi pratik uygulama ile çözümlemeye çalışalım.

The doctor | treated | treated | treated | patients.
(isim) (p.p.) ana fiil (p.p.) isim
sonra önce
who had been treated v.b.

Gözlemler

- (a) **İlk (treated)** isminden sonra kullanılmaktadır. Doktorun (**tedavi edilmiş olduğunu**) anlatır. Örneğin TB'den tedavi olabilir.
(b) **Üçüncü (treated)** isimden önce kullanılmaktadır. Sıfattır. (**Tedavi olan hastaları**) anlatır.
(c) **İkinci ve ortadaki (treated)** ana fiildir. Doktorun yaptığı işi anlatır.

Bu uygulamadan sonra, cümlemizin doğru çevirisi şöyle olmalıdır :

Tedavi olmuş olan doktor tedavi gören (görmekte olan) hastalara baktı.

Bu çeviri sonucu sağduyusal olarak da açıklanabilir. Tüberkülozdan tedavi olup illeşen doktor tüberkülozlu hastaları tedavi edebilir.

S O N U Ç

Sonuç olarak bu pratik uygulamaların İngilizce'den Türkçe'ye çeviri yaparken atlayabilecekleri anlamları veya çevirmene hazırlanan dil tuzaklarını görmesi bakımından büyük bir kolaylık sağladığı açıktır. Bu uygulamalar aynı zamanda İngilizce kompozisyonunda da gerek öğrenciye gerekse araştırmacıya çabalarında büyük bir destek sağlamakta ve yanlışlık olasılığını oldukça düşürmektedir. Aynı şekilde bu kullanışlarla seçenek olasılığı olağan olarak birden fazla uygulama olanağını da çevirmene kuşkusuz sağlamaktadır.

•Dakikalarınızdan faydalanmaya bakın, çünkü saatler kendiliğinden geçer.

P. F. STANHOPE

•İnsanı hayvanlardan ayıran şeyin ne olduğunu nihayet öğrendim :
Malî sıkıntı.

Ralph Walde EMERSON